

Fridlevstads kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

HENRIK NILSSON 2020-09-06

LASERNA
RESTAURERING

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Fridlevstads kyrka

Fridlevstads församling, Karlskrona-Ronneby kontrakt, Lunds stift, Fridlevstads sock-en, Fridlevstad 6:10, Karlskrona kommun, Blekinge län, Blekinge.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Fridlevstads kyrka ligger knappt två mil norr om Karlskrona, invid landsvägen mellan Rödeby och Tving. Fornlämningar i form av bland annat gravrösen, skeppssättningar och stensatta labyrinter tyder på en lång kontinuitet av mänsklig aktivitet i området. Socknen är belägen i Blekinges så kallade dalbygd, mellan kustbygden i söder och skogsbygderna mot Smålandsgränsen i norr, med kuperad landskapsbild och många små sjöar och vattendrag.

Kyrkbyn är 1349 känd i skrift som *Frillingstadh*. Namnet har sitt ursprung i mansnam-net Fridlev, där Frilling betyder Fridlevs son. Kring kyrkan med sin karaktäristiska klockstapel finns en ovanligt intakt bebyggelsemiljö typisk för äldre sockencentra, med prästgård, sockenstuga, skolbyggnader och kyrkstallar. De sistnämnda utgör några av

Flygbild över Fridlevstad 2014, tagen från söder. Öster om kyrkan finns det gamla sockencentrat med prästgård, sockenstuga, kyrkstallar och skolbyggnader. Foto: Pär-Martin Hedberg.

de mest välbevarade i länet. Kyrkan låg redan innan skiftena något avskild från den övriga byn vilket även är fallet med dagens samhälle, där ett flertal av gatorna uppkallats efter tidigare kyrkoherdar i församlingen.

Kyrkobyggnaden

Fridlevstads kyrka har tidigare antagits vara uppförd kring år 1200 men enligt senare forskning går det inte att utesluta en nybyggnadstid under senare delen av 1200-talet. På kyrkogården finns en gravhäll som konsthistoriskt daterats till 1100- eller 1200-tal, en datering som i det tidigare fallet skulle kunna indikera en tidigare kyrka på platsen. 1200-talskyrkan, som är helgad till S:t Martin, uppfördes i romansk stil med långhus, tvärrektangulärt kor och grund halvrund absid i öster. Ett vapenhus adderades senare, troligen efter medeltiden. I östra delen av långhusets norra mur finns en trappa som tidigare tolkats som att kyrkan fungerat som försvarskyrka och enligt den lokala traditionen ska ha lett till en underjordisk gång mot prästgården. Senare teorier pekar istället mot att trappan snarare haft en sakral funktion, exempelvis hört samman med en lektoriemur eller ett korskrank.

Under Nordiska sjuårskriget på 1560-talet brandhärjas kyrkan och enligt vissa källor står den sedan oanvänd i närmare hundra år, en uppgift som motsägs av kyrkoherde Anders Baggers sockenbok från 1600-talet som uppger att såväl nytt tak som predikstol och dopfunt tillkommer kring 1570-talet. Vid en murverksdokumentation år 2000 påträffades årtal 1601 ristat i det understa puts slagret, vilket ytterligare borde avfärda teorierna om ett hundraårigt brukaruppehåll. Dessutom kan slutsatsen dras att de yttre murverken innan denna tid var oputsade. Under andra hälften av 1600-talet införskaffas ny fast inredning. Altartavla 1653 som målas och förgylls 1671, dopfunt med baldakin 1682 och predikstol 1692. Den brädade triumfbågen byggs om rivs och 1675 och förses 1681 med figurativa målningar av Mäster Peter Starck.

Minnestavlor i kyrkan minner om ombyggnader 1725, då nya fönster tillkommer i norr och söder, samt att koret målas 1727. Sakristian norr om koret uppförs 1741 (årtal 1714 förekommer felaktigt i flera källor) och den nuvarande klockstapeln 1750. 1781 utökas långhuset västerut med cirka nio meter. I samband med ombyggnaden rivs vapenhuset framför sydportalen, som muras igen, och takstolen förstärks.

1837–38 slås långhus och kor med tunnvalv i trä och nya fönster tillkommer, två i norr och ett i söder. Vid ombyggnaden påträffas i en igenmurad nisch vid altaret Anders Baggers sockenbok. Bager var kyrkoherde i församlingen 1660–1691 och denna bok, som idag förvaras på Landsarkivet i Lund, utgör den främsta källan till kyrkans äldre historia. Tio år senare införskaffas kyrkans första orgel och orgelläktaren uppförs. Nuvarande brädgolv läggs 1856 och 1862 tas prästingången upp i sakristians västra mur. Bibelcitatet ”Saligt är det folk, hwilkets Gud Herren är” som ännu pryder triumfbågen målas 1893.

Interiören fotograferad någon gång omkring 1930. I absiden står det medeltida altarskåpet som idag finns i Sillhövda kyrka och innertaken utgörs av stickbågiga trävalv. Till höger skimtar en av de två värmeugnar som var placerade i långhusets bänkkvarter. Bild från ATA, fotograf okänd.

Domkyrkoarkitekt Theodor Wåhlin utarbetar 1912 ett restaureringsförslag för kyrkan, varav enbart en fönsterupptagning i absiden genomförs. Det medeltida altarskåp som tidigare stått i Sillhövda kapell och sedermera deponerats till Blekinge museum sätts 1924 upp på altaret. Kyrkklockorna hängs om 1931 och fotdriven ringning installeras. Två år senare byggs orgeln om och fasaden flyttas bakåt. Elektrisk uppvärmning och i begränsad omfattning belysning installeras 1940. 1946–48 genomförs en större restaurering efter förslag av stadsarkitekten i Karlskrona Sigge Ullén. Bärande delar i förslaget överensstämmer med ett förslag utarbetat av arkitekt Kurt von Schmalensee redan 1927. Exteriört tillkommer solbänkar i kalksten och nya vattenrännor. Invändigt får kor och långhus plana innertak och koret golvbeläggning av kalksten. Konservator Sven Wahlgren konserverar äldre inventarier samt korets och sakristian väggmålningar. Triumfbågens bibelcitat målas över, bänkarna byggs om för ökad komfort, innerbågar med antikglas installeras och ett antal äldre gravhällar flyttas från vapenhuset till klockstapeln där de kramlas mot sockeln. Under senare delen av restaureringen hade församlingen legat i tvist med grannsocknen Sillhövda, som bildat egen församling genom utbrytning från Fridlevstad 1846, angående det medeltida altarskåpet som Sillhövda församling nu önskade återföra till sin nyuppförda kyrka. Efter att Fridlevstad förlorat i samtliga rättsliga instanser återförs skåpet 1950 till Sillhövda. 1952 bekostar kyrkvärden Ola Johansson tillkomsten av det nuvarande altaret, liksom ny brudkrona och mässkrud.

1961 uppdateras de elektriska systemen och den elektriska belysningen, som tidigare endast utgjorts av två glödlampor i kyrkorummet, utökas. Predikstolen får 1967 ny trappa ritad av stadsarkitekt Samuel Fränne, som också står bakom en femårig restaureringsplan 1968. Viss osäkerhet kring vad som uträttas, men tillstånd för indragning kommunalt vatten och avlopp beviljas, takspånen byts ut och orgeln byggs om. Nya omfattande arbeten utförs 1976 efter förslag av arkitekt Jörgen Egmosé, där de exteriöra murverken blåstras, lagas och kalkas och nya ytterdörrar tillverkas, med återanvända äldre beslag. Interiört läggs vapenhusets golv om och får samma nivå som långhuset, där det gamla 150 år gamla furugolvet också läggs om, slipas och den handsmidda spiken ersätts av träplugg. I vapenhuset tillkommer dessutom väntrum med wc och bänkarna i långhuset glesas ut och byggs återigen om för ökad komfort. Gravkoret restaureras och förses med belysning och i sakristian, som får nytt bjälklag och golv, inrättas wc och städrum. Vind och golv isoleras, elsystem uppdateras åter och klockringningen automatiseras. Kyrkan återinvigs i oktober 1976, även om den långa byggnaden av orgeln är färdig först året därpå. 1979 för församlingen avslag på att byta ut taktäckningen av spån mot plåt och 1983 restaureras predikstol och kyrkoherden Bagers epitafium av konservator Våga Lindell-Andersson. 1988 konserveras korets och sakristians dekorationsmålervärk av konservator Herman Andersson och två år senare friläggs triumfbågens bibelcitat av Gullins måleri, Karlskrona. Samma firma målar 1997 om bänkinredningen i en något mörkare ton än tidigare. Därtill marmoreras altarringen och läktarens barriär och kolonner målas grå. Ambo, bokbord samt två pallar tillverkas av möbelsnickare Krister Svensson, Fridlevstad.

Vid en restaurering år 2000 avlägsnas latexfärg på vapenhusets putsade väggar som kalkavfärgas och dekorationsmålervärk och fast inredning konserveras efter program av Herman Andersson. Dessutom kompletteras ljudanläggning och hörslinga. Utvändigt sker en genomgripande upprustning som utöver att avvattningsystemet byts ut har underhållskaraktär. 2011 införskaffas ett dopträd och ljudsystemet uppgraderas. 2014 får vapenhuset nya eloljeradiatorer och i koret tillkommer en ljusramp. Ytterligare belysning installeras tre år senare i koret, som då även förses med tillgänglighetsramp. 2018 tas två bänkrader bort under orgelläktaren till förmån för lösa bord och stolar samt ett mindre pentry.

Exteriör

Kyrkans planform utgörs av rektangulärt långhus, lägre och smalare tvärrektangulärt kor med halvrund absid i öster samt sakristia norr om koret. Byggnaden är rest på en traditionell kallmurad fältstensgrund. De medeltida gråstensmurverken i skalmursteknik har utskjutande sockel medan den på 1700-talet adderade sakristian saknar markerad sockel. Fasaderna är spritputsade och vitkalkade med slätputsade omfattningar och hörnlisener. Absidens hjälmatak och de övriga byggnadsdelarnas sadeltak, sakristians valmat, är avtäckta med tjärade furuspån. Långhusets och korets gavelspetsar kröns av små spiror med klot i koppar, drakformad vimpel samt kors.

Huvudentrén i väster utgörs av en rakt avslutad pardörr som sitter i en stickbågig murverksöppning i en korgbågig nisch. Dörrbladen är klädda med liggande gråmålad panel och äldre beslag i smide. Den panelklädda ytan över dörrbladen finns en lykta, även denna i smide. Entrén nås via en trappa och ramp i granit med handledare av svartmålat smide. Ovan entrén finns ett större rundbågigt fönster i gråmålat trä, indelat i sex lufter med horisontell spröjsning. I höjd med takfoten avdelas fasaden av en rak gördelgesims och i gavelröset återfinns en minnestavla i sten med inskriptionen ”KONUNG GUSTAF III WAR SVERIGES REGENT OCH LANDETS FADER DÅ DENNA KYRCKA TILL BYGDES ÅHR 1781 PREDIK.BOK:4V.17.” samt tre gråmålade lunettfönster i trä med radiell spröjsning och två lufter vardera. Långhusets södra och norra fasader har vardera tre rundbågiga fönster, snarlika västfasadens men större och med nio lufter. Solbänkarna är klädda med skivor av röd kalksten. Spår efter kyrkans medeltida sydportal finns i form av ett avbrott i sockeln. Högt placerat i norra fasadens östra del finns en liten rektangulär blindering eller igensatt glugg.

Koret har i söder en ingång i form av ett rakt avslutat gråmålat dörrblad klätt med rombisk och liggande panel i en i rak och djup nisch. Öster om dörren sitter ett rundbågigt gråmålat gjutjärnsfönster. Absiden har rakt i öster ett litet och småspröjsat rundbågigt fönster i en troligen medeltida fönsteröppning. Sakristians fönster i norr och öster har två lufter med horisontell spröjsning. Såväl absidens som sakristians fönster är gråmålade och har solbänkar av röd kalksten. I östra sockeln finns

Kyrkan från sydväst.

dessutom ett igensatt källarfönster. Prästingången i väster utgörs av en gråmålad och järnbeslagen rakt avslutad trädörr med smidesbeslag och dragring. Dörren är troligen den ursprungliga dörr som tillkom när dörröppningen togs upp 1862.

Interiör

Genom kyrkans huvudentré i väster nås vapenhuset som är inrymt i långhuset under orgelläktarens västra del, vars brädklädda och vitmålade undersida utgör tak. Golvet är belagt med kalkstensplattor och yttermuren i väster är putsad och vitkalkad. I övriga väderstreck finns vitmålade panelklädda väggar som till största del upptas av vetegrå fyllnadsdörrar med tre speglar per dörrblad. Dörrarna leder till läktartrappan, förberedelserum samt wc. Pardörren mot kyrkorummet flankeras av enkla blinddörrar, alla i samma utförande som övriga dörrblad, medan ytterdörrens insida har stående pärlgrå panel och äldre smidesbeslag.

Långhusets brädgolv av breda tiljor tillkom 1856. De båda bänkkvarteren som flankerar mittgången står på brunfernissade och smalare brädgolv. De vitmenade väggarna bryts upp av stora rundbågiga fönsteröppningar i norr och söder, där fönstren med gråmålade innerbågar sitter i djupa nischer. I putsen, som följer murverkets ojämnh-

Kyrkorummet mot koret i öster. Närmast i bild till vänster syns kyrkoherden Anders Bagers epitafium och på motsatt sida den tidigare altaruppsatsen från 1653.

ter, finns ritsningar som markerar platsen för de medeltida norr- och sydportalerna. Taket var under en tid välvt med tunnvalv i trä men utgörs idag av ett plant brädtak i en blågrå kulör med en svart zig-zagmönstrad bård utmed väggarna. Orgelläktaren i väster upptar hela långhusets bredd och vilar på tolv gråmålade toskanska kolonner i trä, av vilka hälften döljs av de panelklädda läktarunderbyggnaderna. Läktarbarriären i beiget/vetegrått indelas av pilastrar har i norr och söder konkav form för att lämna fönsteröppningarna fria. Långhuset avgränsas mot koret av en stor rundbågig triumfbåge utförd i träpanel som mot långhuset är vitmålad och bär bibelcitatet ”Saligt är det folk, hwilkets Gud Herren är” i förgyllning. Mot koret har triumfbågen figurativt måleri utfört 1681 av mästern Peter Starck.

Korets golv, med tre steg högre golvnivå än långhuset, är sedan 1940-talet belagt med kalkstensplattor. Väggarna är utförda lika långhusets. I norr och söder finns rakt avslutade djupa dörrnischer med grå fyllnadsdörrar med smidda beslag. Den norra dörren, som leder till sakristian, flankeras av två stora gravhällar som är fastklamrade i muret. Södra dörren är koringången. Gjutjärnsfönstret i söder saknar innerbåge. Östra väggen bryts upp av en rundbågig valvöppning mot absiden över vilken den målade inskriptionen ”Alle hafve vi en Herre och en Gud 1593 1893” framställs i en rektangulär blinding. Taket utgörs av ett plan brädtak i samma blågrå kulör som i långhuset men här utan målad fris och på synliga men inklädda bjälkar. Absiden har liksom ytan framför altaret en cirka en decimeter högre golvnivå, täckt med kalkstensplattor av vilka två norr om altaret är försedda med dragringar och täcker nedgången till gravkoret. Absiden är relativt grund och utgörs egentligen av ett vitmenat tunnvalv mot den östra väggen med sin romanska fönsteröppning.

Sakristian har lackat furugolv och vitmenade väggar. Fönstren är försedda med järngaller och ospröjsade grå innerbågar omfattas av akantusornamentik i grått, rött och gult. Utmed taket löper en draperimålning i samma kulörer. Dekorationsmålerierna som är samtida med sakristians uppförande på 1700-talet frilades 1946. Mot väggen i söder finns en sentida inbyggnad för wc, förråd och trappa till kyrkvinden, Inbyggnadens vägg har hög blågrå bröstning och är ovan denna vitmålad. Fyllnadsdörrarna till nämnda utrymmen är liksom de äldre dörrbladen mot kyrkan och i prästingången samt sentida skåpförvaring målade i samma kulör. Taket är utfört enligt samma princip som i koret men vitmålat med röda detaljer. Även sakristian har en underliggande gravkammare som nås via en lucka i golvet och stensatt trappa.

På vinden över sakristian är golv, väggar och tak klädda med obehandlade furubrädor. Äldre numrerade bänkgavlar fungerar utmed ena väggen som luckor till inbyggda skåp. En stege leder vidare till kyrkvinden där korets östra vägg är uppmurad till nock och har en rundbågig öppning till vindsutrymmet ovanför absiden. I en öppning i långhusets norra mur skymtar resterna av den trappa som enligt den lokala traditionen ska ha varit en flyktväg ut från kyrkan med lönngång under mark till prästgården. Takstolarna i varierade konstruktioner är utförd i bilad, dymlad furu, delvis återanvänd. En datering till 1837–38, då långhuset och koret fick tunnvalv i trä, framstår som sannolik. Bjälklaget mot kyrkan är isolerat med mineralull.

Inredning och inventarier

Altaret som tillkom vid Sigge Ulléns restaurering 1946–58 utgörs av ett blockaltare murat i slipad grå ölandskalksten. Bakom altaret står ett enkelt kors i omålat trä, tillverkat av Nils Sandberg i Rödeby 1964.

Den halvrunda *altarringen*, sannolikt ett 1800-talsarbete, är tredelad och mitt-delen numera borttagen. Barriären är uppbyggd av svarvade balusterdockor, överliggaren profilerad och knäfallet klätt med rött tyg. På äldre svartvita fotografier från 1900-talet framstår altarringen vara täckmålad, sedan åtminstone 1993 är den gråmarmorerad.

Predikstolen med baldakin i polykromt bemålad ek anses vara tillverkad 1692 av bildhuggaren Åke Truedsson eller någon i dennes skola. Truedsson avled 1687 vilket bör tyda på det sistnämnda. Två år senare målades den av dekorations- och figurmålaren Johan Columbus. Korgen pryds av rundbågiga fyllningar med skurna reliefer framställande Skapelsen, Syndafallet, Syndafloden, Födelsen, Korsfästelsen samt Himmelfärden. Hörnen markeras av skulpterade hermer i form av Petrus med nyckeln, Jakob med pilgrimshatt och stav, Paulus med svärdet, Kristus med världsklotet, Gud omgiven av sju lampor, Johannes med örnen samt Martin Luther hållandes en bibel. Det konformerade understycket har utanpåliggande svängda ribbverk med skuren akantusornamentik som avslutas med puttis. Den sju-sidiga baldakinen är uppbyggd som ett förkroppat listverk vilket pryds av skuren dekor i form av festonger och akantusbård. Hörnen markeras av bevingade änglaansikten och druvklasar och understycket avslutas med en fint skuren lam-

Predikstol och baldakin från 1692 med skuren och snidad dekor.

Dopfunten från 1500-talets senare hälft.

brekäng. I innertaket finns en förgylld sol och en centralt hängande duva. Baldakinen kröns av broskverk med Karl XI:s namnchiffer och texten Anno – 1694 – d. 25 Majj, trumpetspelande puttis samt Kristus med segerfanan. Den nuvarande färgsättning från restaureringen 1950 bygger på den ursprungliga. Efter detta har konservering skett 1983 och 2000. Den sentida trappan ritades av länsarkitekt Samuel Fränne 1967.

Kyrkan har två *dopfontar* av vilka den äldsta enligt 1600-talskällor ska vara från mitten eller senare delen av 1500-talet och således bör vara en av landets äldsta efterreformatoriska dopfontar. Den timglasformade funten i ekådrad furu har oktagonal planform och är uppbyggd som ramverk med fyllningar, med profilerad gördellist och överliggare, den senare uppbyren av små skurna konsoler. Från 1777 var den placerad i Sillhövda kyrka, återfördes möjligen till Fridlevstad i samband med att Sillhövda nya kyrka uppfördes och altarskåpet flyttades dit. I korets norra del återfinns en barockdopfont med överhängande baldakin från 1682 av bildhuggaren Åke Truedsson, båda i polykromt bemålad ek. Den hexagonala cuppens sidor pryds av skurna festonger och bärs upp av puttis ståendes på en hexagonal fot. Även baldakinen följer den sexsidiga formen, där hörnen markeras av pinjekottar, änglaansikten och urnor. På överstycket står broskverk, delvis i form av vapensköldar med kyrkoherde Bagers och dennes hustrus initialer, och ett svängt ribbverk som bär en stående Kristusskulptur.

Den slutna *bänkinredningen* i två kvarter som flankerar mittgången tillkom 1854. Gav-larna är slät medan dörrar och ryggstöd är uppbyggda som ramverk med fyllningar. Sockellist och överliggare är enkelt profilerade. Utvändigt färgsättning går i rött, blått och grått, med mörkgrå överliggare, och invändigt i ljusgrått. Bänkarna har psalmbokshylla, klädhängare och sittdynor klädda med mönstrat i tyg i grå-gul skala.

Orgeln med 20 stämmor är tillverkad 1977 av Walter Thurs orgelbyggeri, Torshälla, vilken även tillverkade kororgeln två år senare. Spelbordet är sedan en ombyggnad 1933 fristående från orgelfasaden som är bevarad från kyrkans ursprungliga orgel från 1848. Fasaden är tredelad, där det högre mittpartiet är uppbyggt kring en stor rundbågig öppning som möjliggör ljusinläpp från kyrkan västfönster. Rundbågen flankeras av engagerade kolonner på vilka skulpterade änglafigurer och kröns av en förgylld lyra. De lägre sidoparternas synliga pipfält är utformade med centralt placerade rundbågi-ga nischer som i valvkappan pryds av förgyllda rocailler. Färgsättningen i grå kulörer ansluter till orgelläktaren.

Kyrkan har tre *kyrkklockor* som hänger i klockstapeln, av vilka stor- och mellanklockorna är gjutna av Andreas Wetterholtz i Malmö 1732 respektive 1715. Lillklockan göts av Magnus Bergstedt i Karlskrona 1761.

Bland kyrkans övriga inventarier av kulturhistoriskt intresse bör nämnas ett imposant barockepitafium över den i kyrkans historia framstående kyrkoherden Bagers och dennes båda hustrur, vilket troligen är tillverkat av Åke Truedsson. Därtill en tidigare altaruppsats från 1653 med altartavla framställande Nattvarden, ljus- och kristallkronor från 1700- och 1800-talen, ett golvur av 1700-talstyp samt ett par psalmnummertavlor

i rokoko som av beskrivningen i *Sveriges kyrkor 1915* tycks vara placerade i Sillhövda kyrka men syns i Fridlevstad på fotografier från 1930.

Kyrkogård

Fridlevstads kyrkogårds äldsta delar närmast kyrkan har medeltida anor. Den första kända beskrivningen av kyrkogården är från 1665, då den anges vara omgärdad av en stenmur med fem ingångar, varav fyra är försedda med luckhus. Den äldre kyrkogårdens utbredning framkommer av en ritning för utvidgning 1874 och motsvaras av dagens grusade del, medan de gräsbevuxna remsorna utmed östra och norra gränserna utgör denna första utvidgning. Gamla kyrkogårdens gravplatser omges av lågt klippta häckar eller mer sällan stenramar och järnstaket, och är i viss utsträckning även ordnade mot rygghäckar. Äldre gravstenar dominerar men lägre stenar typiska för 1930-talet och senare förekommer också, liksom smides- och gjutjärnskors från 1700- och 1800-talen. Vid sakristians östfasad står den äldsta gravstenen uppställd, en gravhäll från romansk tid. I väster och öster avgränsas kyrkogården av bogårdsmurar av kallmurad fältsten och i öster och norr även av en trädkrans av tidigare hamlade lindar. Ingångar finns i väster, sydväst, sydöst och nordöst. Den senare, i anslutning till parkeringen, fungerar som huvudingång från vilken en diagonal allékantad gång leder förbi klockstapeln och vidare runt kyrkan.

Söder om gamla kyrkogården ansluter nya kyrkogården, invigd 1929 efter ritningar från 1918 av Peter Linde i Nättraby. Marknivån är här en dryg meter lägre än på gamla kyrkogården. I väster avgränsas kyrkogården dels av en förlängning av

Fridlevstads kyrkogård 2014. Såväl Gamla kyrkogårdens utvidgningar utmed norra och östra gränserna som de 1929 och 1968 adderade delarna i söder och norr är tydligt avläsbara. Foto: Pär-Martin Hedberg.

gamla kyrkogårdens kallmur, dels av en häck och trädkrans av lindar som fortsätter utmed södra gränsen. I norr återfinns ett gravkapell samtida med utvidgningen samt en serviceplats. På ritningarna framträder en tidstypisk kyrkogårdsarkitektur där 1920-talsklassicismens ideal återspeglas i en strikt symmetrisk gestaltning med rektangulära gångsystem ordnade kring en mittaxel. Denna prägel har delvis gått förlorad sedan gångsystem lagts igen och gravplatserna till stor del ordnats utmed långa rygghäckar enligt en modell som blev vanlig under 1900-talets andra hälft. Denna utformning dominerar helt på den senaste utvidgningen som anlades norr om gamla kyrkogården 1967–68 efter ritningar av trädgårdsarkitekt Ove Magnusson. Även här återfinns en symmetrisk kvartersindelning, där stensatta gångar mellan de fyra gräsbevuxna kvarteren leder fram till en central plats med stensatt och idag torrlagd brunn. De två norra kvarteren har ännu inte tagits i bruk. Utmed västra gränsen finns en ekonomibygnad och ett lapidarium för återgångna gravstenar anlagd på 1980-talet. Norr därom återfinns minneslunden som tillkom kring samma tid, 1985–86, återigen efter ritningar av Ove Magnusson. I norr växer en trädrad av lindar och mot parkeringen i öster en rad björkar.

Byggnader på kyrkogården

Klockstapeln nordost om kyrkan uppfördes 1750 och ersatte då en äldre klockstapel som var placerad sydväst om kyrkan. Grundplanen är åttasidig med en stolpverkskonstruktion klädd med liggande rödfärgad panel vilande på en hög putsad stensockel, mot vilken ett flertal äldre gravhällar är fastklamrade. I fyra väderstreck har de två nedre våningarna parställda små rundbågiga fönster med diagonalställd spröjsning medan klockvåningen har parställda stora rundbågiga ljudluckor av liggande vitmålad panel. Små rundbågiga luckor återfinns även i den karnisformade huven som liksom den smala spiran är spånklädd. Spiran kröns av ett kopparklot med kors.

Bårhuset invigdes samtidigt som södra utvidgningen 1929 och är ritat av arkitekt Kurt von Schmalensee som kring samma tid arbetade med ett restaureringsförslag för kyrkan. Gestaltningen är tydligt inspirerad av den romanska kyrkan, med reveterade vita fasader, rundbågiga fönsteröppningar och spånävtäckta sadeltak krönt av en vindflöjel med drakhuvud. Det lägre och framskjutande entrépartiet på norra gaveln har pardörar med liggande panel och stora smidesgångjärn i historiserande stil.

1977 byggdes ett vaktmästeri vid norra kyrkogårdens västra gräns, vilket 1988–89 utvidgades med en garagelänga i norr. Byggnaden har stående mörkbrun lockpanel och sadeltak avtäckt med svart tegelimiterande plåt

Kulturhistorisk karaktärisering för Fridlevstads kyrkoanläggning

Fridlevstads kyrka ligger knappt två mil norr om Karlskrona, invid landsvägen mellan Rödeby och Tving. Fornlämningar i form av bland annat gravrösen, skeppssättningar och stensatta labyrinter tyder på en lång kontinuitet av mänsklig aktivitet i området. Kyrkbyn, vars namn har sitt ursprung i mansnamnet Fridlev, bevarar kring kyrkan med sin karaktäristiska klockstapel en ovanligt intakt bebyggelsemiljö typisk för äldre sockencentra, med prästgård, sockenstuga, skolbyggnader och kyrkstallar. De sistnämnda utgör några av de mest välbevarade i länet. Kyrkan låg redan innan skiftena något avskild från den övriga byn vilket även är fallet med dagens samhälle, där ett flertal av gatorna uppkallats efter tidigare kyrkoherdar i församlingen.

Fridlevstads kyrka är en av Blekinges endast sju bevarade medeltidskyrkor, även om den i större utsträckning än övriga sex kyrkor byggts om i efterreformatorisk tid. Kyrkan tros ha uppförts under 1200-talet eller möjligen sent 1100-tal. En romansk gravhäll på kyrkogården som daterats till 1100- eller 1200-tal skulle i det fall kyrkan uppförts under senare delen av 1200-talet, vilket senare forskning inte utesluter, kunna tyda på en tidigare kyrka på platsen. Den romanska absidkyrkan kan möjligen ha haft ett västtorn, ursprungligt eller senare adderat. I östra delen av långhusets norra mur finns en trappa som tidigare tolkats som att kyrkan fungerat som försvarskyrka och enligt den lokala traditionen ska ha lett till en underjordisk gång mot prästgården. Senare teorier pekar istället mot att trappan snarare haft en sakral funktion, exempelvis hört samman med en lektoriemur eller ett korskränk. Framför sydportalen har ett vapenhus senare tillkommit, vilket revs i samband med att långhuset utökades åt väster 1781. Dessförinnan hade en sakristia uppförts norr om koret 1741 (årtalet 1714 förekommer felaktigt i flera källor).

Trots det påtagligt långa långhuset bevarar kyrkan exteriört en medeltida karaktär, tornlös, med lägre och smalare kor samt halvrund absid med liten romansk fönsteröppning i öster. Väsentligt för den ålderdomliga prägelns är även det spåntäcka sadeltaket, medan västfasadens gestaltning med lunettfönster och långhusets stora rundbågiga fönster är tydliga årsringar från 1700- och 1800-talen.

Interiört är den medeltida karaktären tydligast i koret med den grunda absiden, men spår av den ursprungliga kyrkans utformning finns även i de ritsningar i putsen som på långhusets väggar markerar platsen för de tidigare syd- och nordportalerna. Kyrkorummet har sedan Sigge Ulléns restaurering på 1940-talet återigen platt innertak i trä, vilket till skillnad från tiden med segmentvalv i trä tydligare ansluter till kyrkans ålderdomliga karaktär. Ett säreget inslag är triumfbågen i trä som troligen tillkom efter att en konventionell murad och putsad triumfbåge skadats hårt i branden på 1560-talet. Triumfbågen byggdes om med ny panel och fick sina konsthistoriskt intressanta målningar signerade mästern Peter Starck 1681.

Beträffande fast inredning och inventarier gör 1600-talet störst avtryck i form av prakt-barockverk som altarpopsats från 1653, dopfont med baldakin från 1682, predikstol med baldakin från 1694 och kyrkoherde Andres Baggers imposanta epitafium från 1691. Alla utom det förstnämnda har sannolikt koppling till den framstående bildhuggaren Åke Truedsson eller någon vid dennes verkstad och håller synnerligen hög konstnärlig och hantverksmässig kvalitet. Stort kulturhistoriskt intresse tilldrar sig även den äldre dopfonten från mitten eller senare delen av 1500-talet, vilken anses vara en landets äldsta efterreformatoriska dopfontar. 1700-talet representeras främst av sakristians ursprungliga väggmålningar i form av draperingar och akantusbårder, men även av inventarier som ljuskronor, golvur och psalmnummertavlor. Dessutom härstammar de tre kyrkklockorna som hänger i klockstapeln från detta århundrade. Den slutna bänk-inredningen med enkel utformning vanlig för landsortskyrkor samt orgelläktaren och orgelfasaden i nyklassicistisk stil är karaktäristiska för 1800-talets första hälft, medan en detalj som triumfbågens textband med bibelcitat är typiskt för århundradets sista decennier.

Till följd av branden på 1560-talet finns inga delar av det medeltida taklaget bevarat. Kyrkvinden tilldrar sig ändå ett byggnadshistoriskt intresse, exempelvis gällande takstolarna i varierande konstruktioner anpassade till innertakens olika nivåer, valvöppningen mot absiden samt inte minst den tidigare nämnda trappan i långhusets norrmur, vars funktion långt ifrån kan anses vara fullt utredd.

Fridlevstads kyrkogård har tre tydliga delar. Den gamla kyrkogården med medeltida anor och dess mindre 1800-talsutvidgning präglas av 1800-talets kyrkogårdsideal med grusade gångar och gravplatser, omgivna av lågt klippta häckar eller mer sällan stenramar och järnstaket. Äldre gravstenar dominerar men lägre stenar typiska för 1930-talet och senare förekommer också, liksom smides- och gjutjärnskors från 1700- och 1800-talen. Vid sakristians östfasad står den äldsta gravstenen uppställd, den tidigare nämnda romanska gravhällen från 1100- eller 1200-tal. Söder om gamla kyrkogården ansluter nya kyrkogården, invigd 1929 efter ritningar från 1918 av Peter Linde i Nättaby. På ritningarna framträder en tidstypisk kyrkogårdsarkitektur där 1920-talsklassicismens ideal återspeglas i en strikt symmetrisk gestaltning med rektangulära gångsystem ordnade kring en mittaxel. Denna prägel har idag delvis gått förlorad sedan gångsystem lagts igen och gravplatserna till stor del ordnats utmed långa rygghäckar enligt en modell som blev vanlig under 1900-talets andra hälft. Denna utformning dominerar helt på den senaste utvidgningen som anlades norr om gamla kyrkogården 1967–68 efter ritningar av trädgårdsarkitekt Ove Magnusson. Här återfinns även ett lapidarium för återgångna gravstenar samt en minneslund anlagd vid mitten av 1980-talet, även denna efter ritningar av Magnusson.

Av stor betydelse för kyrkomiljön är klockstapeln med sin för 1700-talet karaktäristiska karnisformade huv. Gravkapell eller bårhus var ett mycket vanligt tillskott på kyrkogårdar under 1900-talets första hälft. Kurt von Schmalensees skapelse i historiserande stil med tydlig koppling till den medeltida kyrkan är ett inslag i samma skola som domkyrkoarkitekt Eiler Græbe senare kom att praktisera för ett otal gravkapell i Lunds stift.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Fridlevstads kyrkoanläggning med intilliggande sockencentra bevarar en ålderdomlig karaktär som bör beaktas vid alla eventuella förändringar i kyrkans exteriör, interiör eller närmiljö. Även små ingrepp kan påverka helhetsbilden.
- Kyrkorummets medeltida murar kan ha dolda kalkmålningar. Alla ingrepp i murverken, även mindre håltagningar är tillståndspliktiga hos länsstyrelsen, och måste utföras med största varsamhet.
- Kyrkans fasta inredning i trä har höga kulturhistoriska värden och kan påverkas negativt av ett ojämnt inomhusklimat.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Den romanska gravstenen som är placerad öster om sakristian är skyddad som övrig kulturhistorisk lämning enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Fridlevstads kyrka – Underhållsplan (2007-12-14), Sweco Architects AB, Malmö.

Fridlevstads kyrkogård – Vård- och underhållsplan (2016), Ankdammen Konsult, Karlskrona.

Andersson, W. *Sveriges kyrkor - konsthistoriskt inventarium, Blekinge Band I, Medelsta härad*, Stockholm: Svenska Bokhandelscentralen, 1932.

Ullén, M. (red.). *Blekinge – Landskapets kyrkor*, Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag, 2002.

Svenska kyrkan. Fridlevstads församling. Fridlevstads kyrka: <https://www.svenskakyrkan.se/Fridlevstads%20f%C3%B6rsamling/fridlevstads-kyrka>, hämtad 2020-09-29.

Riksantikvarieämbetet. Fornsök: <https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/d6cd8bf8-0980-401e-8b09-43f530a92a63>, hämtad 2020-09-28.

Övriga uppgifter

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Inventeringsdatum: 2020-04-29.

Fältinventering: Max Laserna, Henrik Nilsson och Jonas Barros Eriksson

Foto (där inte annat anges): Max Laserna och Henrik Nilsson

Layout: Henrik Nilsson

Färdigställd: 2020-10-06.